

13–14. SZÁZADI KÉTÉLŰ KARD KÖRÖSTARCSA–ÜRMÖS-HÁTRÓL, A KETTŐS-KÖRÖS MEDRÉBŐL

– Medgyesi Pál –

2003. augusztus 9-én Nyíri László, köröstarcsai lakos, egy kétélű acélkardot ajándékozott a Munkácsy Mihály Múzeumnak. A tárgyat barátja, Bakó Mihály találta, aki szintén Köröstarcsán lakik, és aki 2000 novemberében, horgászás közben bukkant a fegyverre.¹

A lelőhely Köröstarcsa–Ürmös-hát nevű határrészén, a belterületől É-ra, a Kettős-Körös medrében van (1–3. kép). Itt látta meg Bakó Mihály horgászás közben, a víz alatt, az iszaptól (vagy homokból?) kiálló kardot. A víz szintje ekkoriban szokatlanul alacsony volt, így vehette észre a máskor mélyebben a víz alatt levő fegyvert.² Nyíri László elmondása szerint az akkor még jobb állapotban lévő kard idővel erősen rozsdásodásnak indult. Többek között emiatt ajándékozták a múzeumnak, remélve, hogy meg lehet állítani a rozsdásodási folyamatot.

Az Ürmös-háton több régészeti lelőhely ismert. Ezek közül a kard előkerülési helyéhez legközelebb a Köröstarcsa–Ürmös-hát I. lelőhely van. Itt a topográfiai terepbejárások során, más korok mellett, Árpád-kori edénytöredéket is találtak.³ Ez alapján egy Árpád-kori település volt a területen, ennek korát azonban egyelőre nem lehet pontosabban megállapítani.⁴ Mivel a kardot a víz távolabbról is ide sodorhatta, ezért a település és a kard vízbe kerülése között nem kell feltétlenül kapcsolatot keresnünk.

*A kard leírása:*⁵

A fegyver az egykezes kardok közé tartozik, sújtásra és szúrásra is alkalmas. A teljes hossza 104,8 cm, súlya 1,27 kg. A markolat 16,3 cm, a penge 88,5 cm hosszú. A penge szélessége a tőnél 5 cm, vastagsága ugyanott 0,6 cm (4. kép 1–2; 5. kép 1–2; 9. kép 1; 8. kép 1). Az egyszerű, egyenes, pálcás keresztvas 22,8 cm hosszú, végei felé kissé megvastagodó, szögletes keresztmetszetű (5. kép 1; 9. kép 1). A markolatgomb kissé szabálytalan, kettős csonka kúp alakú. Szélessége 4,9 cm, magassága 5,1 cm, vastagsága 5,8 cm (5. kép 1; 9. kép 1). A penge közepén szé-

¹ MMM RégAd 2483-2004.

² RKM 2004. 485.

³ Köröstarcsa 20. lelőhely. 1976-ban és 1987-ben volt terepbejárás a területen. MRT 10. 525.

⁴ MRT 10. 525. A leletanyagban megvastagodó bográcsperem, egy fazékpereem, néhány csigavonalas, illetve díszítetlen oldal, valamint kevés fenéktöredék volt.

⁵ MMM ltsz.: 2012.3.1.

les, sekély vércsatorna húzódik. Ennek legnagyobb szélessége 1,6 cm, hossza 66 cm, mélysége 0,15 cm. A penge a hegy felé fokozatosan keskenyedik és vékonyodik.

A restaurálás során felmerült bennem a kérdés, hogy nincs-e valamilyen mesterjegy vagy más díszítés, jel a pengén? Mivel ennek nem látszott semmi nyoma, műszeres vizsgálatnak vetettük alá a kardot, melynek során kiderült, hogy a pengét, a markolat felőli részen, a pengetőnél, mindkét oldalon, tausírozással díszítették, amit rozsdaréteg fedett. A rozsdá eltávolítása után bukkant elő a pengébe berakott sárgaréz díszítés.⁶

Ennek készítési technikája kardunk esetében az volt, hogy a mintát bele vés-ték, beleütötték a pengébe, majd ebbe belekalapálták a vékony sárgarézhu-zal-darabokat. A minta vonalában apró, kereszt irányú bevágásokat végeztek, a sárga-réz a bekalapálás folyamán ezekbe is belekerült. Valószínűleg az volt a funkciójuk, hogy a sárgaréz a bekalapáláskor kitöltötte ezeket is, így sokkal stabilabban maradt meg a minta a helyén.

A mintázat az egyik oldalon („A” oldal) két koncentrikus körben levő úgy-nevezett „mancsos” görög kereszt fölött egy hosszú száron álló, szintén „mancsos” görög kereszt.⁷ A kereszt szárait és a kört kettős vonallal alakították ki (két kon-centrikus körrel), míg a körben levő keresztet csak egyes vonallal. A minta hossza 5,2 cm, szélessége 1,6 cm (6. kép 1; 10. kép 1).⁸

A másik oldalon („B” oldal) két koncentrikus körben fekvő „S” alakot lá-tunk. Ebből a két koncentrikus körből egy lilium nő ki. A lilium tetején egy kisebb kereszt van. A minta a lilium végén levő kereszt és a lilium oldalsó szirmai kivéte-lével itt is kettős vonallal van jelezve. A minta hossza 5,6 cm, legnagyobb széles-sége 1,8 cm (6. kép 2; 8. kép 2; 11. kép 1).

A lovagi kardokról

Kardunknak csak a fémrészei maradtak meg. A kor kardjaihoz hasonlóan a markolat fával, majd bőrrrel vagy fémsodronnyal lehetett bevonva. Ez általános el-járás volt a középkorban, bár tudunk selyemmel bevont markolatról is.⁹ Ez utóbbi eljárás valószínűleg csak nagyon értékes fegyvereknél és nagyon ritkán fordult elő. A markolat készülhetett teljesen fémből is, díszfegyvereknél sokszor aranyozással

⁶ A restaurálást és az anyagvizsgálatot Oláh Éva, a Munkácsy Mihály Múzeum restaurátora végezte el.

⁷ A „mancsos” kereszt a görög kereszt egyik altípusa. Bár kardunkon a kereszt hosszú alsó száron áll, mégsem lehet latin kereszt, hisz alul is van „mancsa”. Nehéz a pontos keresztípus meghatározása. Nem szabad elfelejteni, hogy a mintát belevésték vagy belekalapálták az acélba, ezért kissé elna-gyolt, nem szabályos.

⁸ A rajzokat és a fotókat a szerző készítette.

⁹ Fernando de la Cerda (X. Castilliai Alphonso fia) kardjának markolatát például sárga és vörös se-lyemmel vonták be. Az 1270 körül készült fegyvert Burgosban, a de las Huezas Monostorban őr-zik. EDGA-PADDOCK 1988. 63.

díszítve. Ilyen kardot ismerünk például Krakkóból,¹⁰ de számos példát hozhatnánk ezenkívül is.

A hüvely fából lehetett, ez is általános volt a kor lovagi kardjainál, melyet általában bőrrrel vontak be, és fémveretekkel erősítették, díszítették. Különösen a szájveretek és a hüvelyvégek (koptatók) készültek fémből. Kardunk esetében ezek elvesztek. Nincs kizárva, hogy nem együtt került a kard és a hüvely a vízbe, vagy esetleg a hüvely nem is jutott erre a sorsra, így nem is kerülhettek együtt elő.

Talán egyetlen fegyvert sem övez annyi mítosz és legenda, mint a középkori lovagi kardot.¹¹ Sokszor mágikus erővel, mesés tulajdonságokkal ruházták fel. Számos esetben saját neve volt a hős kardjának: Roland kardját Durandálnak nevezték, Arthur királyét Exkaliburnak, El Cid fegyvere pedig Tisona néven vált ismertté.¹²

A középkori kard szakrális szerepet is kapott. Az isteni hatalommal felruházott kard a koronázási szertartásoknak is nélkülözhetetlen kelléke volt.

A 12. századtól a karddal történő felövezés és e fegyver megáldása elengedhetetlen részét képezte a lovaggá avatás szertartásának. A királyhoz hasonlóan a lo-vagnak is kötelessége volt az ország megóvása a külföldi hódítók ellen, valamint az egyház védelme a pogányokkal és a keresztény hit ellenségeivel szemben. Nem véletlen, hogy a középkori kardok pengéin sokszor a keresztény harcost az Istennel és a békés emberekkel szembeni szent kötelességeire emlékeztető vallási feliratok és jelképek jelennek meg.¹³

A mesterjegyről és a pengék díszítéséről

A kardoknál a legjelentősebb díszítési felületet a kard legfontosabb része, a penge kínálta. Ennek díszítését nem csupán a művészi véset vagy intarzia, aranyozás, az alapanyagoktól eltérő, színes fémhuzalokkal való tausírozás adta, hanem sokszor vallásos szövegek, fohászok, esetleg a készítő mester nevével összefüggő bevert szövegsor is rákerült a pengére.¹⁴

A kardcsiszárok a pengéiket sokszor megjelölték. A csiszárjegy a magukat csiszároknak nevező kardkovácsok által használt, nem díszítő céllal készült bélyeg neve. A bélyeget néha egy-egy szó helyettesítheti, vagy a bélyeget kiegészítheti.¹⁵ Nem minden esetben mesterjegy a pengére kerülő minta. Mint látni fogjuk, sokszor családi címerek, feliratok is díszíthetik a kardokat.

M. Aleksic véleménye szerint nem kizárt, hogy az egyszerűbb mintákkal és az azokból továbbfejlesztett bonyolultabb mintákkal díszített kardok tulajdonosai

¹⁰ GLOSEK 1973. kat.12; ŽYGULSKI é. n. 23–24.

¹¹ A kard tisztelete valójában sokkal korábban kezdődött. A kelta időkben például vallási szertartások kelléke volt.

¹² REVICZKY 2006. 110.

¹³ REVICZKY 2006. 110.

¹⁴ KALMÁR 1971. 105.

¹⁵ TEMESVÁRY 1988. 32; TEMESVÁRY 1989. 22, 112; ŠACH 1999. 8.

között valamilyen alá-, fölérendeltség volt. Szerinte az is elképzelhető, hogy az adott műhely mesterjegye idővel továbbfejlődött, összetettebb lett.¹⁶ Egyelőre nem lehet eldönteni a kérdést, mert aránylag kevés lelet áll rendelkezésünkre, ráadásul ezek igen nagy területen szétszóródva kerülnek elő. Az valószínű, hogy az elkészült, megedzett kardok pengéihez utólag már nem nyúltak hozzá, mert az újabb hevítés rontott volna az edzettségen. A mintát viszont melegen rakták be a pengébe, tehát a mesternek kellett azt elkészítenie a végleges edzés előtt. Valószínűnek látszik, hogy voltak megrendelésre készült családi címeres pengék, és voltak mesterjeggyel ellátott pengék is.

A kardcsiszárság a középkorban Magyarországon is igen fejlett volt, erre számos írásos adatunk van. Ennek ellenére magyar területről származó, biztosan meghatározható mesterjegyet (fegyverkovácsbélyeget) alig ismerünk. Az előkerülő kardokon általában külföldi mesterjegyek fordulnak elő.¹⁷

Technikai szempontból vizsgálva a kérdést megállapítható, hogy gyakori a pengéken a tausírozás, vagyis a nem nemesfémnek színes- vagy nemesfém berakással való díszítése. A pengén a mintát vagy annak körvonalait kimélyítették, és az így nyert érdes felületre a nemesfém szalagokat rákovácsolták.¹⁸ Ezt melegen végezték, így a lehűlő, összehúzódó penge anyaga erősen bezárta a belekalapált fémet. Csiszolás után a minta szépen láthatóvá vált.¹⁹ A technika a középkorban ismert volt Európában. Valószínűleg keleti eredetű eljárás, és többek között már a honfoglaló magyarság is használta.²⁰ A módszer a reneszánsz idején terjedt el igazán. Különösen kiemelkedő tausírozott munkákat készítettek a milánói, az augsburgi, a müncheni és az eibari fegyverkészítő műhelyekben.²¹ Tausírozással mesterjegyeket és díszítéseket is készítettek.

A mívesebb daraboknál szinte minden esetben megtalálhatjuk a mesterjegyet. A gyártó megjelölte az általa készített darabot, és egyben szavatolta is a minőséget. Ezáltal keresettebbek lettek a jó minőségű fegyverek. Ebből következően már a korai időkben gyakori volt, hogy más műhelyek is használták egy-egy híres kardkészítő műhely mesterjegyét. Ilyen volt pl. a passai kardkészítők jelzése, a futó farkas.²² Ezt a jelet valamivel később már a solingeni és a milánói gyártmányú pengéken is használták, de léteztek keleti származású pengék is futó farkas jelzéssel.²³

¹⁶ ALEKSIC 2006. 369.

¹⁷ CSILLAG 1971. 35.

¹⁸ TEMESVÁRY 1988. 34; TEMESVÁRI 1989. 24.

¹⁹ KALMÁR 1971. 106; HALMÁGYI-RIEDEL 1986. 64–65.

²⁰ Az eljárás azonban ennél is sokkal korábbi, az ókorig követhető használata.

²¹ HALMÁGYI-RIEDEL 1986. 64.

²² A passai pengekészítő cég első okleveles említése 1299-ből származik. A farkast Passau város címeréből vették ágaskodó, heraldikai értelemben jobbra néző pózban, lógó farkokkal, kilógó nyelvvel, amelyet „nyúzott farkas”-nak neveztek. KALMÁR 1959. 191; KALMÁR 1971. 106.

²³ KALMÁR 1971. 106; HALMÁGYI-RIEDEL 1986. 135.

A jelzéseket melegen ütötték be a pengébe egy acélbélyegzővel, vagy bevésték. Mint említettem, a vésett vonalakat gyakran színesfémmel, ezüsttel vagy arannyal töltötték ki.

A kardpengéken többnyire a penge markolat felé eső harmadán, a pengegalléron vagy a markolattüske tövénél, ritkábban a penge fokán található a mesterjegyek.²⁴

A köröstarcsai kardon látható mesterjegyek pontos párhuzamát magyarországi anyagban nem sikerült megtalálnom. A következőkben, a teljesség igénye nélkül, néhány hasonló magyarországi leletet ismertetek.

Ismerek olyan mesterjegyet, ahol némi hasonlóság megfigyelhető a köröstarcsai mesterjeggyel, de csak kisebb részletekben. Egy, a 15. század első negyedéből származó kardon két koncentrikus körben egy kereszt látható (mint a köröstarcsai kard „A” oldalán), a kör tetején pedig szintén kereszt van. A minta kialakítása ugyanolyan módszerrel történt, mint a köröstarcsai karnál. A véséssel kialakított vonalakra keresztben rövid vonalkákat véstek, és ezt is kitöltötte a belekalapált színesfém. Ugyanezzel a technikával alakították ki a futó farkas erősen stilizált motívumát egy 16. századi német eredetű kard solingeni pengéjén is.²⁵

Egy, a 14. századra keltezhető, magyarországi lelőhelyű kétélű kard pengéjének egyik oldalán, a vércsatornában, berakott réz görögkereszt között „DK” monogram látszik. A másik oldalon hasonló kereszték között elmosódott cirill „Ě” betű figyelhető meg.²⁶ Itt a mintában nincs hasonlóság, csak az elkészítés technikájában.

A Magyar Nemzeti Múzeum őriz egy kardot, melynek lelőhelye ismeretlen. A 13. század első felére keltezhető fegyver pengéjének egyik oldalán két fekvő „S” között egy kereszt van (7. kép 2).²⁷ Ez a fekvő „S” jelenik meg a köröstarcsai kard „B” oldalán, a kettős, koncentrikus kör közepén is.

Sokkal jobb a helyzet a külföldi leletek tekintetében.

Két koncentrikus körben levő stilizált máltai kereszt van egy Erdélyben (jelenleg Románia), Bölön határában előkerült kard pengéjén, melyet Bordi Zs. L. közölt. A fegyver ismeretlen körülmények között került elő, és ránézésre is látszik, hogy eltér a köröstarcsai kardtól, későbbi annál.²⁸ Bordi Zs. L. szerint az ilyen

²⁴ HALMÁGYI-RIEDEL 1986. 135.

²⁵ HALMÁGYI-RIEDEL 1986. 136, 6.23. ábra 1, 35.

²⁶ TEMESVÁRY 1984. 89, 91. A kard kétélű, törött, széles vércsatornás. Keresztvasa és markolatgombja elveszett. Váci leletként került a Vak Botyán Múzeum gyűjteményébe, de váci lelőhelye nem bizonyított. Hossza (hiányos): 650 mm, a markolat hossza: 165 mm, a penge szélessége 55 mm.

²⁷ MNM ltsz.: 53. 127. A kard Oakeshott Xa/XIII. 1., a markolatgomb N-b típusú. A fegyver hossza 110,3 cm, a penge hossza 93,1 cm, a penge szélessége 5–5,2 cm, a markolat hossza 17,2 cm, a keresztvas szélessége 27,7 cm, markolatgomb hossza 7,4 cm, magassága 3,4 cm.; GLOSEK 1984. 174, cat. no. 460. pl. XXVIII:2.; ALEKSIC 2006, 368., fig. 1.: 3. (A képtáblánál tévesen a cat. 7. kardhoz írva, Valójában a cat. 11. számú.); ALEKSIC 2006. 375, cat. 11., 381, Pl. V. 2.

²⁸ BORDI 2008. 245, 11. tábla 1–5. A kard méretei: hossza 116,5 cm, a markolat hossza 20,5 cm, a penge szélessége a keresztvasnál 3,5 cm, súlya 1, 837 kg. A pengén 40,5 cm hosszú, 1,5 cm széles, 05 cm mély vércsatorna van.

kardpengéket E. Oakeshott a XIX. típusba sorolta, a hasonló markolatgombok pedig nála az H1 típusba tartoznak. Ezek kialakulásának korát E. Oakeshott a 14. század közepére teszi.²⁹ A. Ruttkay tipológiai rendszerében a kard a XIX. típusba tartozik, használatukat 1350–1500 közé teszi.³⁰ A kard korát Bordi Zs. L. a 15. század elejére datálja.³¹

Hogy kisebb változásokkal mennyire sokáig élnek a mesterjegyek, egy másik kard is bizonyítja. Bordi Zs. L. közöl egy kardot, melynek a pengéje egyik oldalán fekvő „S” tűnik fel, igaz egyszeres körben. Az „S” közepe egy kis kör, és az „S” szarait dupla vonallal jelölték. A fegyvert Erdélyben (jelenleg Románia), a „Bodzán” találták, a Mönicsel nevű hegyesúcsba szúrva, a 19. század 80-as éveiben.³² Bordi Zs. L. a pengét Oakeshott XVIII. típusába sorolhatónak tartja, véleményem szerint azonban a XII. típusba tartozik. A markolatgomb Oakeshott H, a keresztvas 6. típusú. A penge alapján Bordi Zs. L. a 15. századra datálja a fegyvert, de megemlíti, hogy A. Ruttkay az ilyen markolatgombokkal ellátott kardok korát a 14. századra teszi. Az A. Ruttkay által bemutatott példányok más pengével és keresztvassal rendelkeznek.³³

Egy Németország területén, ismeretlen helyen előkerült kard pengéjének egyik oldalán két koncentrikus körben levő kereszt fölött hármas tagolású alapon lilium áll, csúcán kereszttel. Ez erősen hasonlít a köröstarcsai kard „B” oldalának mintájához. A másik oldalon megismétlődik a két koncentrikus körben levő kereszt (mint a köröstarcsai kard „A” oldalán), és mellette még két kettős, koncentrikus kör látható. A minta kialakításánál azt a technikát alkalmazták, mint a köröstarcsai kardnál, vagyis a minta vonalára merőlegesen kis bevágások találhatók, ugyanazzal az anyaggal kitöltve.³⁴ A kard a 14. század első évtizedeire datálható (7. kép 5a–b).³⁵

Részleteiben feltűnik a motívum egy másik kardpengén is, melyet E. Oakeshott és M. Aleksic is közölt. Az angliai Lincolnban előkerült kard angliai magángyűjteményben van. Ennek a pengéjén két koncentrikus körben kereszt, fölötté hosszú száron szintén kereszt látható, ami a köröstarcsai kard „A” oldalának mintáját idézi.³⁶ A kard a 14. század első évtizedeire datálható (7. kép 3).³⁷

A köröstarcsai mintákat kombinálja egy, a Berni Történeti Múzeumban őrzött kard pengéjének díszítése. Itt a penge egyik oldalán két koncentrikus körben levő belső kettős körben kettős vonallal kialakított kereszt (köröstarcsai kard „A”

²⁹ OAKESHOTT 1960. 321, fig. 161.

³⁰ RUTTKAY 1976. 260–261.

³¹ BORDI 2008. 246.

³² BORDI 2008. 247, 14. t. 1–5; A kard hossza: 107,8 cm, a penge szélessége: 5,8 cm, súlya: 1,51 kg.

³³ BORDI 2008. 247; Vö. RUTTKAY 1976. 259–260; Bordi kései datálásának a penge rossz meghatározása lehet az oka. Az Oakeshott XVIII. típusú pengék gerinccel rendelkeznek.

³⁴ GEIBIG 1991. cat. no. 35, pl. 26; ALEKSIC 2006. 368, fig. 1.: 9.

³⁵ OAKESHOTT 1981. 62–63; ALEKSIC 2006. 369.

³⁶ OAKESHOTT 1981. 62–63, fig. 33a; ALEKSIC 2006. 368, fig. 1.: 10. A fegyver J. C. Pocock (Anglia, Lincoln) magángyűjteményében van.

³⁷ OAKESHOTT 1981. 62–63; ALEKSIC 2006. 369.

oldala) fölött lilium látható (köröstarcsai kard „B” oldal), vagyis részleteiben megjelenik a köröstarcsai minta mindkét oldalának egy-egy eleme (7. kép 4).³⁸ A kard korát E. Oakeshott a 14. század korai évtizedeire teszi.³⁹

A köröstarcsaival teljesen azonos minta található viszont egy Lengyelország nyugati részén, Poznań területén előkerült kard pengéjén (7. kép 6a–b). Nemcsak a motívum egyezik meg, de a kidolgozás apró részletei is. A minta annyira azonos, hogy kétség sem férhet hozzá, hogy egy helyen készült a két fegyver.⁴⁰ A lilium Szűz Mária egyik szimbóluma, és a 13–14. században a kör alakú díszítés liliummal vagy kereszttel elterjedt motívum volt.⁴¹ Erre az időszakra tehető a poznaíni és a köröstarcsai kard kora is.

A köröstarcsai kard kora

A köröstarcsai kard jellegzetes kétélű kard. A könnyű, egykezes, vágásra és szúrásra is alkalmas kardok közé tartozik. Készítési korának meghatározásában leginkább a markolat és a markolatgomb alakja segíthet.

Kardunkhoz hasonló kétélű fegyver került elő a Kunszentmárton–jaksorér-parti kun lovassírból. A fegyver markolatgombjának oldalai ferdén befelé tartanak, mintegy kettős csonka kúpot alkotva. A köröstarcsai kardhoz hasonlóan széles a keresztvasa, a penge közepén vércsatorna fut a hegy irányába. A penge egyik oldalán az Árpád-ház vörösréz címere, a másikon pedig rovásjeles családi címer látható. A kard korát Selmeczi L. a 13. század végétől keltezi, és ezen a véleményen van Pálóczi-Horváth A. is.⁴² A fegyver korának a 13. század végét jelöli meg A. Ruttkay is, ami egyben utal a köröstarcsai kard korára is.⁴³

Egy másik kun sírleletben (Demecser) is előkerült egy hasonló kétélű kard, mely mellett páncél és harci balta volt a halott mellé helyezve.⁴⁴ A lelet korát Pálóczi-Horváth A. a 13. századra teszi.⁴⁵

³⁸ OAKESHOTT 1981. 62–63, fig. 33b; ALEKSIĆ 2006. 368, fig. 1.: 11; A penge másik oldala díszítetlen.

³⁹ OAKESHOTT 1981. 62–63; ALEKSIĆ 2006. 369; Bernisches Historisches Museum, ltsz.: 840.60; A kard Oakeshott rendszerében a XVI. típusba tartozik.

⁴⁰ GLOSEK 1984 161, cat. no. 296; ALEKSIĆ 2006. 368, fig. 1.: 12a–b; A kard Oakeshott XII. típusába tartozik, a markolatgomb „I” típusú.

⁴¹ ALEKSIĆ 2006. 369.

⁴² SELMECZI 1971. 188–190; SELMECZI 1973. 106, I. t.; KOVÁCS 1986. 278, 30. kép, 279, 319; PÁLÓCZI-HORVÁTH 1982. 93–94; PÁLÓCZI-HORVÁTH 1989. 66, 69, 115. és 49. kép. Pálóczi-Horváth szerint a Árpád-házi pólyás címer királyi adományt sejtet, és a kardot magyar készítménynek tartja. A kard hossza 114,6 cm.; A kard Kirpićnikov rendszerezésének a VI. típusába sorolható. Vö. KIRPIĆNIKOV 1966. 55, XXX. T. 1–2.

⁴³ RUTTKAY 1976. 256, 259, 261.

⁴⁴ PÁLÓCZI-HORVÁTH 1982. 91, 94; KOVÁCS 1986. 279.

⁴⁵ PÁLÓCZI-HORVÁTH 1982. 94. és 24. jegyzet. A kard Kirpićnikov rendszerében a VII. típusba tartozik. Vö. KIRPIĆNIKOV 1966. 44–45.

A köröstarcsai kardhoz nagyon hasonlót közöl Temesváry Ferenc. A fegyver a Duna váci szakaszán került elő. A markolatgomb kettős csonka kúp alakú, a markolaton megmaradt a faborítás. A kardot Temesváry F. 14. századnak tartja.⁴⁶

Két oldalt csonka kúpszerűen kiemelkedő markolatgombja van annak a kardnak, melyet szintén a Duna váci szakaszánál találtak. A keresztvasa hiányzik. A fegyvert Temesváry F. a 14. századra keltezi.⁴⁷

Kardunkhoz nagyon hasonló darabot közöl E. Wagner. Az általa közölt kard korát a 13. század közepére teszi. Jellegzetes a széles keresztvas és a kettős csonka kúp alakú markolatgomb.⁴⁸ Hasonló darabot ismertet Harvey J. S. Withers. A Németországban előkerült fegyver hossza 112 cm, markolatgombja kettős csonka kúp alakú. A korát 1250–1300 közé teszi.⁴⁹

Hasonló formájú francia kardot mutat be Stephen Bull. A hosszú, enyhén elkeskenyedő pengéhez hosszú, egyenes keresztvas illeszkedik, és súlyos, kettős csonka kúp formájú markolatgombja van. Bull a kardot 1300 körüli időre datálja.⁵⁰

Kalmár J. véleménye szerint az ilyen alakú markolatgombok a 14. század második felében jelennek meg.⁵¹ A fenti példák azonban azt mutatják, hogy valójában már korábban készítenek ilyen markolatgombbal ellátott kardokat. Ez fontos a mi kardunk korának meghatározásakor is.

E. Oakeshott tipológiai rendszerében könnyű elhelyezni kardunkat. Ő a kutatás megkönnyítése érdekében a kardokat típusokra osztotta fel. Más tipológiákkal ellentétben azonban – mint például Petersen viking kardokra vonatkozó rendszere, mely csak a kardok markolatformájára összpontosít – E. Oakeshott a pengére és annak funkciójára teszi a hangsúlyt.⁵² A pengék azonban önmagukban nem mindig adnak támpontot a kard korának meghatározásához. A markolatgomb és a keresztvas együttes vizsgálata segíthet bennünket.

E. Oakeshott rendszerében a köröstarcsai kardot a XII. típusba sorolhatjuk. Ezeknél a penge elkeskenyedő, és hegyben végződik. A vércsatorna általában a penge kétharmadáig tart, bár néha a háromnegyedig is leér. A keresztvas E. Oakeshott rendszerében a 2., a markolatgomb az I típusba sorolható. A megvastagodó végű keresztvasak közül a kör átmetszetűeket tartja korábbiaknak, a szögleteseket pedig későbbieknek.⁵³ A köröstarcsai kard keresztvasának szögletesek a végei, vagyis a típuson belül a késeiek közé tartozik. Az E. Oakeshott által ismertetett XII. típusú kardok közül az ilyenek a 13. sz. második felére, ill. a 14. századra datálhatók.

⁴⁶ TEMESVÁRY 1984. 89, 91. A kard kétélű, hegye letört, az egyik oldalon törött a keresztvas is. Hossza 93,0 cm, a keresztvas hossza 17,0 cm, a penge szélessége 3,7 cm.

⁴⁷ TEMESVÁRY 1984. 89, 91.

⁴⁸ WAGNER 1975. 55, 11. kép.

⁴⁹ WITHERS 2010. 109.

⁵⁰ BULL 1993. 49.

⁵¹ KALMÁR 1971. 61, 146.

⁵² OAKESHOTT 1981.

⁵³ OAKESHOTT 1960. 207, 225, 232.

Az A. N. Kirpičnikov által kialakított tipológiai rendszerben kardunk a VI. típusba tartozik.⁵⁴ Ezeknek a kardoknak a korát ő a 12–14. századra teszi.⁵⁵

A. Ruttkaynak a szlovákiai kardok vizsgálata során kialakított rendszerezésében a XVI–XVII. típusba sorolható a markolatgomb. Ezek korát A. Ruttkay a 13. század végére keltezi.⁵⁶

Z-K. Pinter az ilyen típusú markolatgombbal ellátott kardokat a saját rendszerében a VIIIa altípusba sorolta. Nála külön altípusként (VIIIb) jelenik meg az a változat, ahol a markolatgombon a két csonka kúp alja teljesen összeér. Mindkét altípus korát a 13–14. századra teszi.⁵⁷

Bordi Zs. L. az általa közölt ilyen típusú kardokat a 13. század második felére, a 14. századra keltezi.⁵⁸ Négy ilyen típusú erdélyi kardot közöl: Kincsas-vár környékéről, Bardócról, a Kormos medréből és Sepsiszentgyörgyről. Ezekon kívül megemlíti még másik kilenc erdélyi lelőhelyűt is. Ezek Segesváron, Bucován, Nyerőn, Kakasfalván, Fogarason, Gyulafehérváron, Temesváron, Marosszentkirályon és a Rika medrében kerültek elő.⁵⁹

A köröstarcsai fegyver korának eldöntésében fontos szerepe van a díszítés (mesterjegy?) már említett lengyelországi párhuzamának. Mint fentebb láttuk, a Poznańban előkerült fegyver pengéjének két oldalán a köröstarcsai kard díszítésének (mesterjegyének?) pontos megfelelője került elő (7. kép 6a–b). Az Oakeshott XII. típusú poznańi kard korát a 13. századra, ill. a 14. század első évtizedeire tehetjük.⁶⁰ A fentiek alapján a köröstarcsai kard készítésének idejét is a 13. század második felére, a 14. század első évtizedeire datálhatjuk. Ez a kardtípus igen elterjedt a 13–14. századi kardok között, és aránylag nagy számban kerülnek elő.

Sajnos nem tudjuk, hogyan került a Körös medrébe a köröstarcsai kard. Azt, hogy tulajdonosa egyszerűen elveszítette volna, teljesen kizárhatjuk, hisz egy ilyen nagyméretű, drága fegyvert nem valószínű, hogy elveszít valaki. Sokkal inkább gondolhatunk arra, hogy a folyón való átkeléskor baleset történt, és a vízbe került kardot, esetleg a harcost is, elragadta az ár. Az is lehetséges, hogy ez valamilyen katonai összecsapás idején történt. A folyón való átkelés közben vagy közvetlenül a folyó partján lezajlott ütközetkor tulajdonosa meghalt, vagy harc, esetleg menekülés közben elejtette a fegyvert. Mindegyik esetben vízbe került a kard, amit később sem a tulajdonos, sem az ellenfél nem talált meg. Az összecsapás vagy a baleset helye azonban nem feltétlenül ott volt, ahol a kardot megtalálták. A Körös messzebb-

⁵⁴ KIRPIČNIKOV 1966. 50, 55, XXX. t. 2–3.

⁵⁵ Uo. 55, 59.

⁵⁶ RUTTKAY 1976. 256, 259, 261.

⁵⁷ PINTER 1999. 134–142.

⁵⁸ BORDI 2008. 244.

⁵⁹ BORDI 2008. 243. Bordi megemlíti, hogy még ezeken kívül is vannak az erdélyi gyűjteményekben ebbe a típusba tartozó közöletlen kardok.

⁶⁰ GLOSEK 1984. 161, cat. no. 296; ALEKSIC 2006. 369.

ről is elsodorhatta a fegyvert, ezért komolyabb következtetést nem vonhatunk le a helyszín alapján.

A jó minőségű acélból készült, rézberakással díszített kard egy módosabb nemesember, lovag fegyverzetéhez tartozhatott.

Korábban előkerült 13–14. századi kardok Békés megyéből

Békés megyében kevés ebből az időszakból származó kardunk van, s ezek némelyike sajnos el is veszett (?) az elmúlt évtizedek során. Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy egy nagyméretű és komoly értéket képviselő fegyverről van szó, aminek a földbe vagy vízbe kerülése általában csak kivételes esetben történt meg, így előkerülésük is sokkal ritkábban fordul elő.

Szarvas környékén került elő egy kard, melyet a Magyar Nemzeti Múzeumban őriznek. Az E. Oakeshott tipológiája szerinti Xa 1 típusú pengéhez N-a típusú markolatgomb tartozik. A pengét mindkét oldalon háromszög alakú pajzsformában (mely lehet sisak vagy hal is) keresztben haladó, íves vonalak díszítik (7. kép 1a–b). A fegyver a 13. század első felére keltezhető.⁶¹

Az egykori adatok alapján a 13. századra datálható az a kard, melyet szintén Szarvason találtak. A fegyver 1903-ban a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe került egy lándzsacsúccsal együtt. A tárgyak sajnos elvesztek.⁶²

Egy 14. századi kardot ismerünk Gyoma, Rigó-halom (régebben Lippai-halom) területéről. A fegyver a domb tetején került elő. A kard pengéje gerincéles, markolatgombja nyomott, kettős csonka kúp alakú. A pengén olvashatatlan felirat látszik.⁶³

A békési Jantyk Mátyás Múzeum őriz egy kardot, mely a 12–13. századra keltezhető. Markolatgombja félkör alakú. A penge két oldalán erősen kopott, olvashatatlan jelek és betűk vannak.⁶⁴

Mezőkovácsháza, Nagel-major a lelőhelye annak a kardnak, melyet Orosháza környéki, közelebről ismeretlen lelőhelyű, 13–14. századi kardként közölt Kovalovszki Júlia. Az 1960-as években múzeumba került kétélű, vércsatornás fegy-

⁶¹ MNM ltsz.: 55.130. A kard hossza 107,6 cm, a penge hossza 90,3 cm, a markolat hossza 17,3 cm, a penge szélessége 5,1 cm, a háritó szélessége 25,4 cm, a markolatgomb szélessége 8,2 cm, magassága 2,6 cm.; GLOSEK 1984. 173, cat. no. 441. pl. XXVIII; ALEKSIC 2006. 367, 368, fig. 1. 2a–b, 375, cat. 8., 380, Pl. IV. 1.

⁶² ANONYMUS 1904. 38; HAMPEL 1903. 445; MRT 8. 474. Nem tartom teljesen kizártnak, hogy a két szarvasi kard ugyanaz a fegyver. A topográfiai kötet készítésekor nem találták az 1903-ban előkerült tárgyat, ugyanakkor nem tudnak az 55.130. leltári számúró. Sajnos nem lehet egyértelműen eldönteni a kérdést.

⁶³ MRT 8. 216, 85, t. 9; A kard korát Kovács László határozta meg. A fegyver magángyűjteményben van.

⁶⁴ MRT 10. 132, 136, 165. t. 10; JMM ltsz.: 55.262.1. és 84.43.1. (a keresztvasat külön számon leltározták be); A penge hossza 84 cm, szélessége 5,2 cm, a markolat hossza 12 cm, a keresztvas hossza 21,8 cm. A penge vastagsága 0,6 cm. MRT 10. 132, 136, 165, t. 10.

ver markolatgombja enyhén négyszög alakú, gúlásan kialakított, lekerekített sarkokkal. Az orosházi múzeumban őrzött kard pengéje eltört, kb. csak a fele van meg.⁶⁵ Sem E. Oakeshott, sem A. Ruttkay, sem A. N. Kirpičnikov nem ismer ilyen markolatgombú kardot. Megjelenik viszont Z-K. Pinternél, aki a saját rendszerében a 10. típusba sorolja ezeket a markolatgombokat, és használatukat a 14. század második felére teszi.⁶⁶ Két ilyen markolatgombú kardot közöl Bordi Zs. L. Mindkettő Erdélyben (jelenleg Románia) került elő. Az egyik lelőhelye Páva mellett, egy erdőben volt.⁶⁷ A másik kard a Kovászna megyei Vargyas és a Hargita megyei Homoródkarácsonyfa határában, a Merke tető alatt húzódó Godra nevű erdőrészen került elő.⁶⁸ Bordi Zs. L. az ilyen markolatgombú kardok használatát a 14. század második felére teszi.⁶⁹

Összefoglalás

Mint látjuk, a köröstarcsai kard szépen beleillik a középkori kardokról kialakított rendszerekbe. E. Oakeshott tipológiai csoportjai közül a XII. számúba tehető, a keresztvas a 2., a markolatgomb az I típusba sorolható. Az ilyen fegyverek korát E. Oakeshott a 13. század második felére, a 14. századra teszi.

Az A. Ruttkaynak a szlovákiai kardok vizsgálata során kialakított rendszerezésében a XVI. és a XVII. típusba sorolható a markolatgomb. Ezek korát A. Ruttkay a 13. század végére keltezi.⁷⁰

Z-K. Pinter az ilyen típusú markolatgombbal ellátott kardokat a saját rendszerében a VIIIa altípusba sorolta. A korukat a 13–14. századra teszi.⁷¹

Bordi Zs. L. az általa közölt ilyen típusú kardokat a 13. század második felére, a 14. századra keltezi.⁷²

Az A. N. Kirpičnikov által kialakított tipológiai rendszerben kardunk a VI. típusba tartozik.⁷³ Ezeket a kardokat Kirpičnikov a 12–14. századra datálja.⁷⁴ Az általa bemutatott kardok kora szintén a 13–14. századra keltezhető.

Ezt erősíti az is, hogy egy Poznańban (Lengyelország) előkerült fegyver pengéjének két oldalán a köröstarcsai kard díszítésének (mesterjegyének?) pontos meg-

⁶⁵ SZKJM ltsz.: 64.6.1; KOVALOVSKZI 1965. V. tábla 2.

⁶⁶ PINTER 1999. 99.

⁶⁷ BORDI 2008. 244–245, 9. t. 1–3; A kard hossza 103,3 cm, a penge szélessége 4,4 cm. A fegyver súlya 1,352 kg.

⁶⁸ BORDI 2008. 245, 10. t. 1–3; A kard hossza 100,5 cm, a penge szélessége 5,6 cm. A kard súlya: 1,440 kg.

⁶⁹ BORDI 2008. 245.

⁷⁰ RUTTKAY 1976. 256, 259, 261.

⁷¹ PINTER 1999. 134–142.

⁷² BORDI 2008. 244.

⁷³ KIRPIČNIKOV 1966. 50, 55, Risz. 10, XXX. t. 2–3.

⁷⁴ Uo. 55, 59.

felelője került elő. Az Oakeshott XII. típusú kard korát a 13. századra, a 14. század első évtizedeire tehetjük.⁷⁵

Ez alapján, valamint a párhuzamként fentebb említett kardok korát figyelembe véve, a köröstarcsai kard készítésének idejét is a 13. század második felére, a 14. század első évtizedeire datálhatjuk.

A fegyver vízbe kerülésének több oka is lehetett. Nincs kizárva, hogy béke idején, folyón való átkeléskor történt baleset. Az is lehetséges azonban, hogy háborús időszakban, a folyón való átkelés közben, esetleg a folyó partján katonai összecsapásra került sor, és ekkor merült a kard a Körös mélyére.

IRODALOM

ALEKSIĆ 2006

Aleksić, Marko: Sword with Pommels of Typ N. *SlovArch*, LIV/2. (2006) 363–388.

ANONYMOUS 1904

Anonymous: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1903. évi állapotáról. (Report on the state of the Hungarian National Museum in the year 1903.) Budapest, 1904. 162.

BORDI 2008

Bordi Zsigmond Loránd: Középkori kardok a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményeiben. *Acta Siculica* (2008) 241–265.

BULL 1993

Bull, Stephen: Évszázadok fegyverei. A támadó- és védőfegyverek világtörténete. Budapest, 1993.

CSILLAG 1971

Csillag Ferenc: Kardok történelmünkben. Budapest, 1971.

EDGA-PADDOCK 1988

Edga, David – Paddock, John Miles: *Arms & Armor of the Medieval Knight. An Illustrated History of Weaponry in the Middle Ages.* New Jersey, 1988.

GEIBIG 1991

Geibig, Alfred: *Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter.* Neumünster, 1991.

GLOSEK 1973

Glosek, Marian: *Znaki u napisy naieczach średniowiecznych w Polsce.* Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1973.

GLOSEK 1984

Glosek, Marian: *Miecze środkowoeuropejskie z X–XV. W.* Warszawa, 1984.

⁷⁵ GLOSEK 1984. 161. cat. no. 296; ALEKSIĆ 2006. 369.

HALMÁGYI–RIEDEL 1986

Halmágyi Szabolcs – Riedel Lóránt: Régi fegyverekről. Budapest, 1986.

HAMPEL 1903

H(ampel) J(ózsef): A M N. Múzeumi Régiségosztály gyarapodása az 1903. évben. ArchÉrt, 37. (1903) 445.

KALMÁR 1959

Kalmár János: Két középkori kardról. ArchÉrt, 86. (1959) 189–194.

KALMÁR 1971

Kalmár János: Régi magyar fegyverek. Budapest, 1971.

KIRPIČNIKOV 1966

Kirpičnikov, Anatolij Nikolaevich: Drevnerusskoe oružie. 1. Meči i sabli IX–XIII. vv. Moszkva–Leningrád, 1966.

KOVÁCS 1986

Kovács László: Viselet és fegyverek. In: Kristó Gyula (szerk.): Az Árpád-kor háborúi. Budapest, 1986. 216–282.

KOVALOVSZKI 1965

Kovalovszki Júlia: Orosháza és környéke a magyar középkorban. In: Nagy Gyula (szerk.): Orosháza története és néprajza. I. Orosháza, 1965. 175–203.

MRT 8

Jankovich B. Dénes – Makkay János – Szőke B. Miklós: Magyarország régészeti topográfiája. 8. Békés megye régészeti topográfiája. IV/2. A Szarvasi járás. (Szerk.: Makkay János) Budapest, 1989.

MRT 10

Jankovich B. Dénes – Medgyesi Pál – Nikolin Edit – Szatmári Imre – Torma István: Magyarország régészeti topográfiája. 10. Békés megye régészeti topográfiája. IV/3. Békés és Békéscsaba környéke. I–II. (Szerk.: Jankovich B. Dénes) Budapest, 1998.

OAKESHOTT 1960

Oakeshott, R. Ewart: Archaeology of Weapons. Arms and Armour from the Prehistory to the Age of Chivalry. London, 1960.

OAKESHOTT 1981

Oakeshott, Ewart: The Sword in The Age of Chivalry. London, 1981. (f.p. 1964.)

PÁLÓCZI-HORVÁTH 1982

Pálóczi-Horváth András: Régészeti adatok a kunok viseletéhez (Archäologische Angaben zur Tracht der Kumanen). ArchÉrt, 109. (1982) 89–107.

PÁLÓCZI-HORVÁTH 1989

Pálóczi-Horváth András: Besenyők, kunok, jászok. Budapest, 1989.

PINTER 1999

Pinter, Zeno-Karl: Spada și sabia medievală in Transilvania și Banat (secolele IX–XIV). Reșița, 1999.

REVICZKY 2006

Reviczky Béla (szerk.): Varázslatos török és fegyverek. Budapest, 2006.

RKM 2004

Medgyesi Pál: Köröstarcsa–Ürmös-hát, Kettős-Körös medre. Régészeti Kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary. Budapest, 2004. 485.

RUTTKAY 1976

Ruttkay, Alexander: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II). *SlovArch*, 24/2. (1976) 245–395.

ŠACH 1999

Šach, Jan: Régi kardok, török, buzogányok a cséphadarótól a párbajtőríg. Prága, 1999.

SELMECZI 1973

Selmecki László: Adatok és szempontok a kunok régészeti kutatásához Szolnok megyében. *SzMMÉ* (1973) 105–107.

SELMECZI 1974

Selmecki László: Angaben und Gesichtspunkte zur Forschung nach dem Kumanen in Komitat Szolnok. *MFME*, 1971/2. (1974) 187–199.

TEMESVÁRY 1984

Temesváry Ferenc: A váci Vak Bottyán Múzeum fegyvergyűjteménye. Váci könyvek 2. A Vak Bottyán Múzeum Közleményei (Mitteilungen des Vak Bottyán Museums). Vác, 1984.

TEMESVÁRY 1988

Temesváry Ferenc: Kardok. Budapest, 1988.

TEMESVÁRY 1989

Temesváry Ferenc: Vas, ezüst, arany. Nemzeti történelmünk fegyverei. Keszthely, 1989.

WAGNER 1975

Wagner, Eduard: Hieb- und Stichwaffen. Prag, 1975.

WITHERS 2010

Withers, Harvey J. S.: Kardok és szablyák képes enciklopédiája. Legendás szúró- és vágófegyverek a világ minden tájáról. Budapest, 2010.

ŻYGULSKI é. n.

Żygulski, Zdzislaw jun.: Broń wodzów i żołnierzy. Krakow, é. n.

**A 13th or 14th century double-edged sword from Köröstarcsa-Ürmös-hát,
from the Kettős-Körös river-bed**

– Pál Medgyesi –

Resume

On 9th August, 2003, László Nyíri, an inhabitant of Köröstarcsa, donated a double-edged steel sword to the Munkácsy Mihály Museum. The object had been found by another local, Mihály Bakó, who came on the gun in November 2000. The site where the sword had been found, is located in the outskirts of Köröstarcsa called Ürmös-hát, north of the inner area, in the bed of the river Kettős-Körös. At the time, water level was low, this is how the person who found the weapon, could perceive it under the water. As László Nyíri said, the sword began to rust heavily with time.

The Köröstarcsa sword fits nicely into the systems established on medieval swords. The sword can be categorized into No XII of E. Oakshelott's typological groups, the crossbar may be sorted into type II, while the hilt into type No I. The era of these weapons is dated back by E. Oakshelott to the second half of the 13th century, early 14th century. By A. Ruttkay, the hilt button can be sorted into types XVI and XVII of his system established on Slovakian swords. Ruttkay dates back the era of these swords to the end of the 13th century. Z-K. Pinter classified the swords equipped with this type of hilt button into subtype VIIIa of his own system. He supposes swords belonging to this type were made at late 13th century or early 14th century. In the typology developed by A. N. Kirpičnikov, our sword belongs to type VI.

A. N. Kirpičnikov dates the era of these swords back to the 12th to 14th centuries. Zs. L. Bordi dates back swords of this type described in his articles to the second half of the 13th century, to early 14th century. This is underpinned by the fact that on both sides of the blade of a weapon found in Poznań, an exact replica of the decoration (trade-mark?) of the Köröstarcsa sword was found. The era of the Oakshelott type XII sword can be dated back to the 13th century or the first decades of the 14th century. Considering all the above, the time of the making of the Köröstarcsa sword dates likely back to the second half of the 13th century or the first decades of the 14th century.

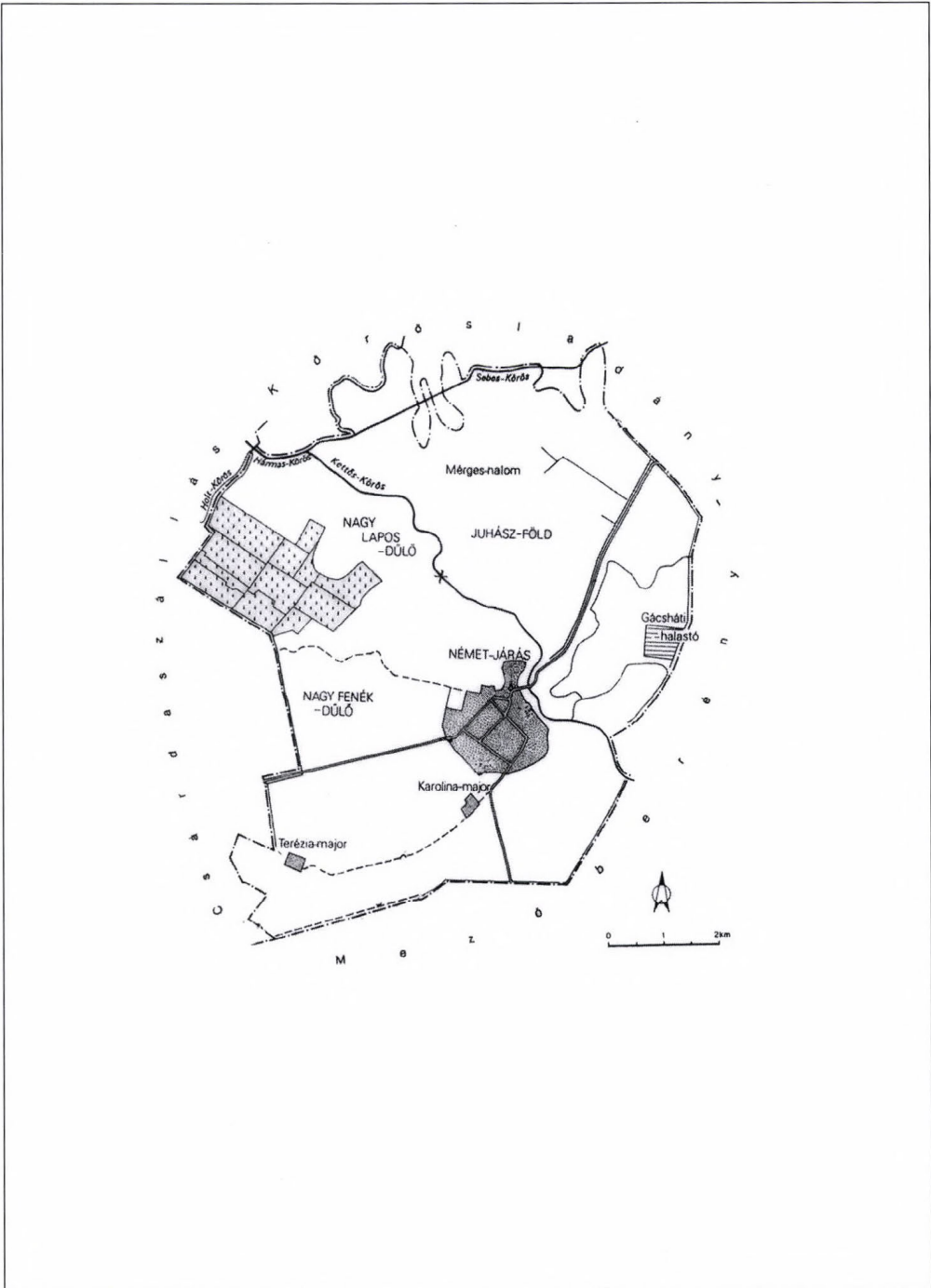
The sword may have found its way into the water in several ways. At peacetime, an accident may have happened when crossing the river. It is also possible that, at wartime, while crossing the river or on the river bank, a military clash broke out and this is how the sword sank into the depth of the river Körös.

Medgyesi Pál

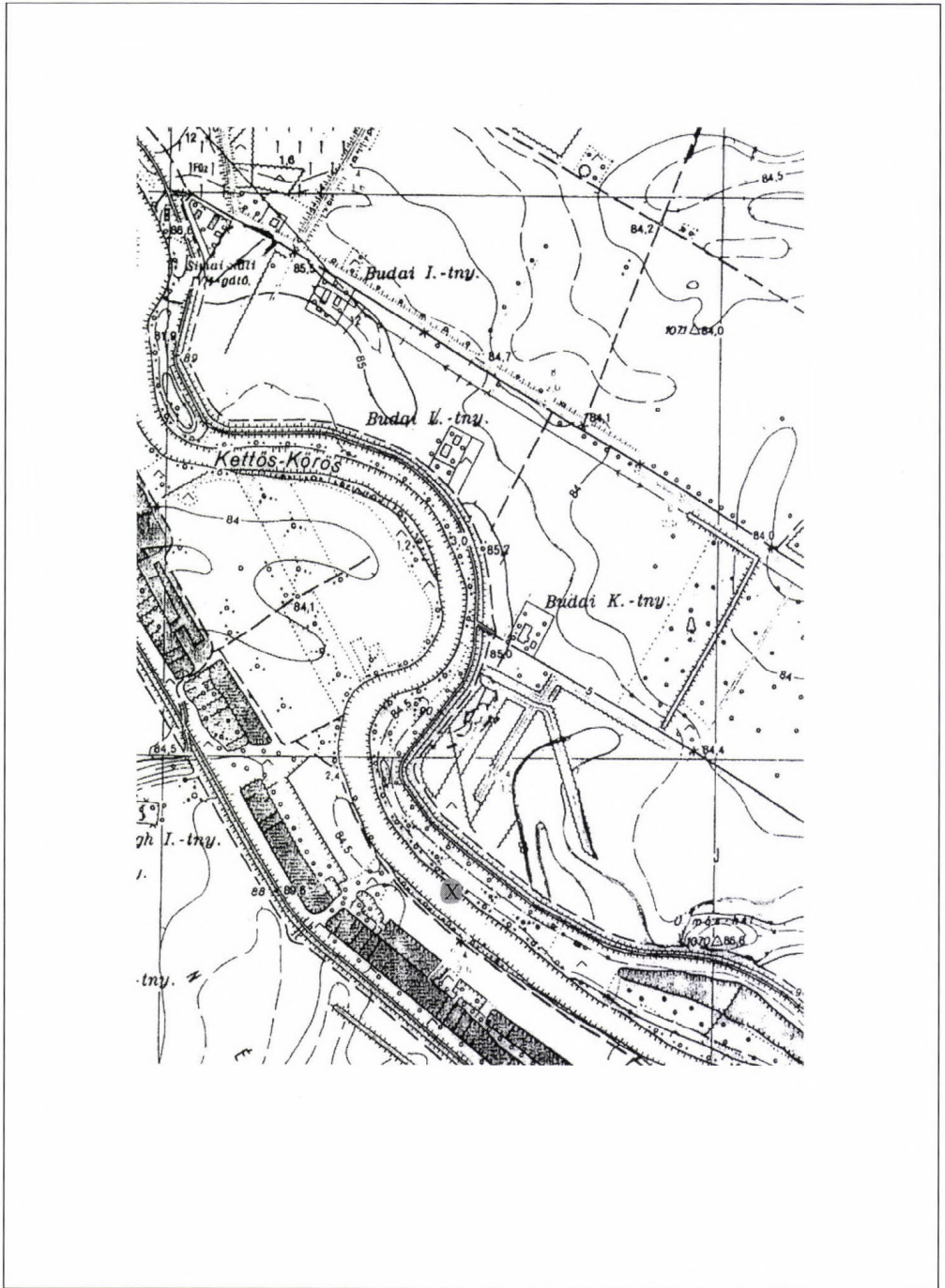
Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága

H-5600 Békéscsaba, Gyulai út 1.

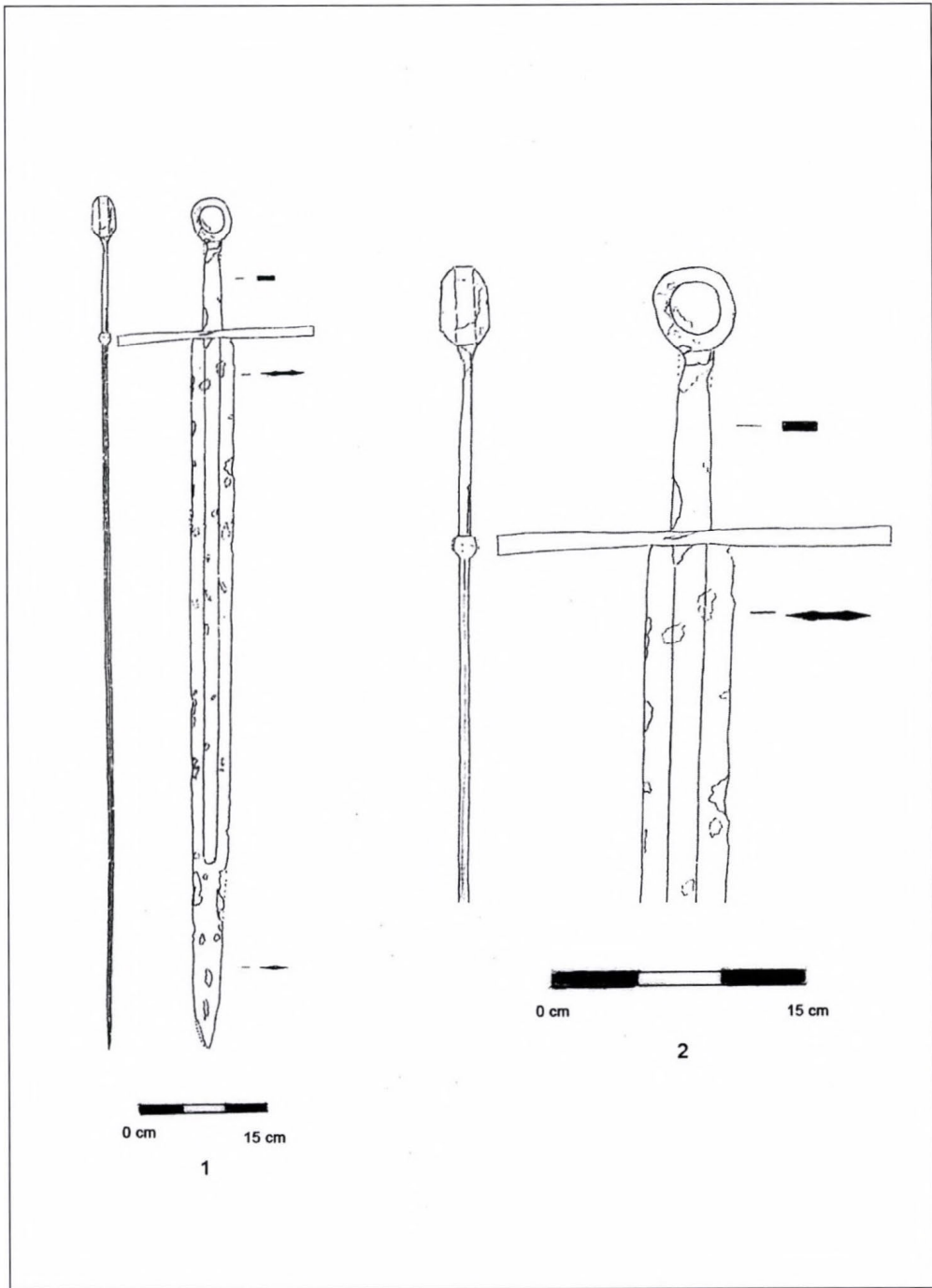
E-mail: medgyesi@bmmi.hu

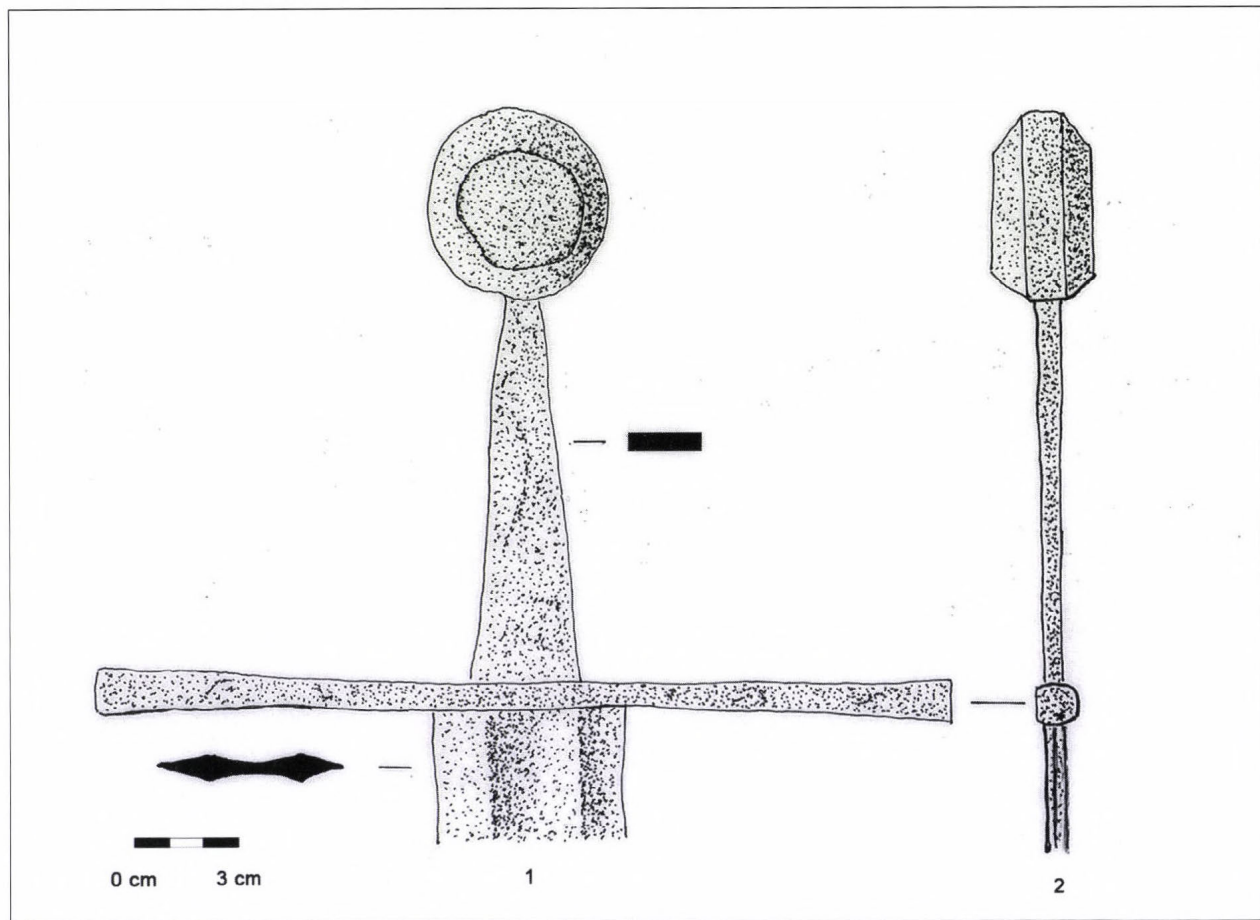
2. kép. Köröstarcsa térképe

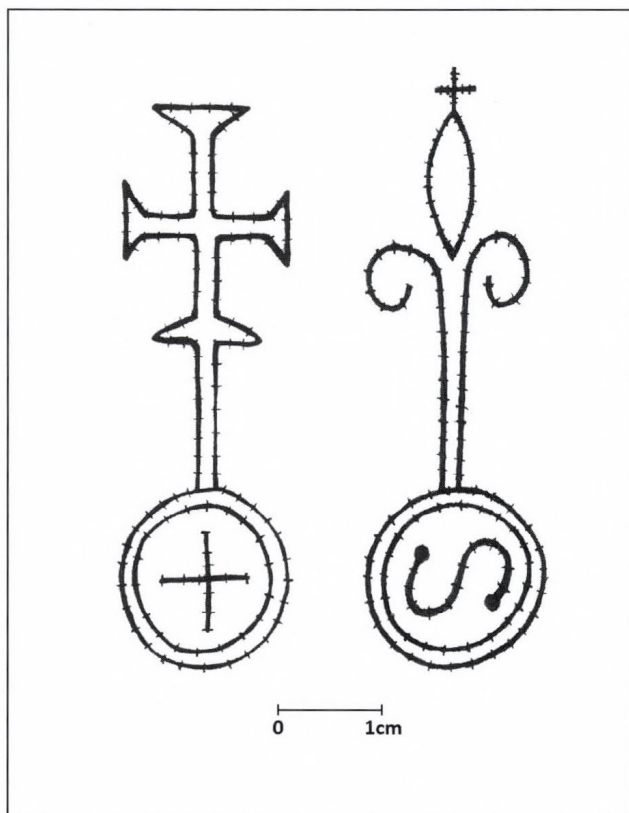
3. kép. A lelőhely és környéke

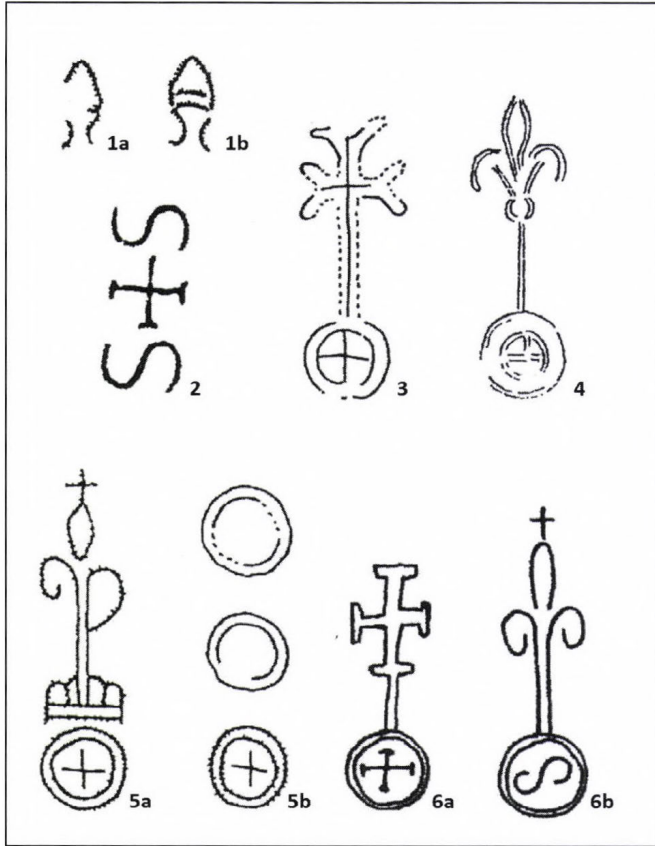
4. kép 1–2. A köröstarcsai kard

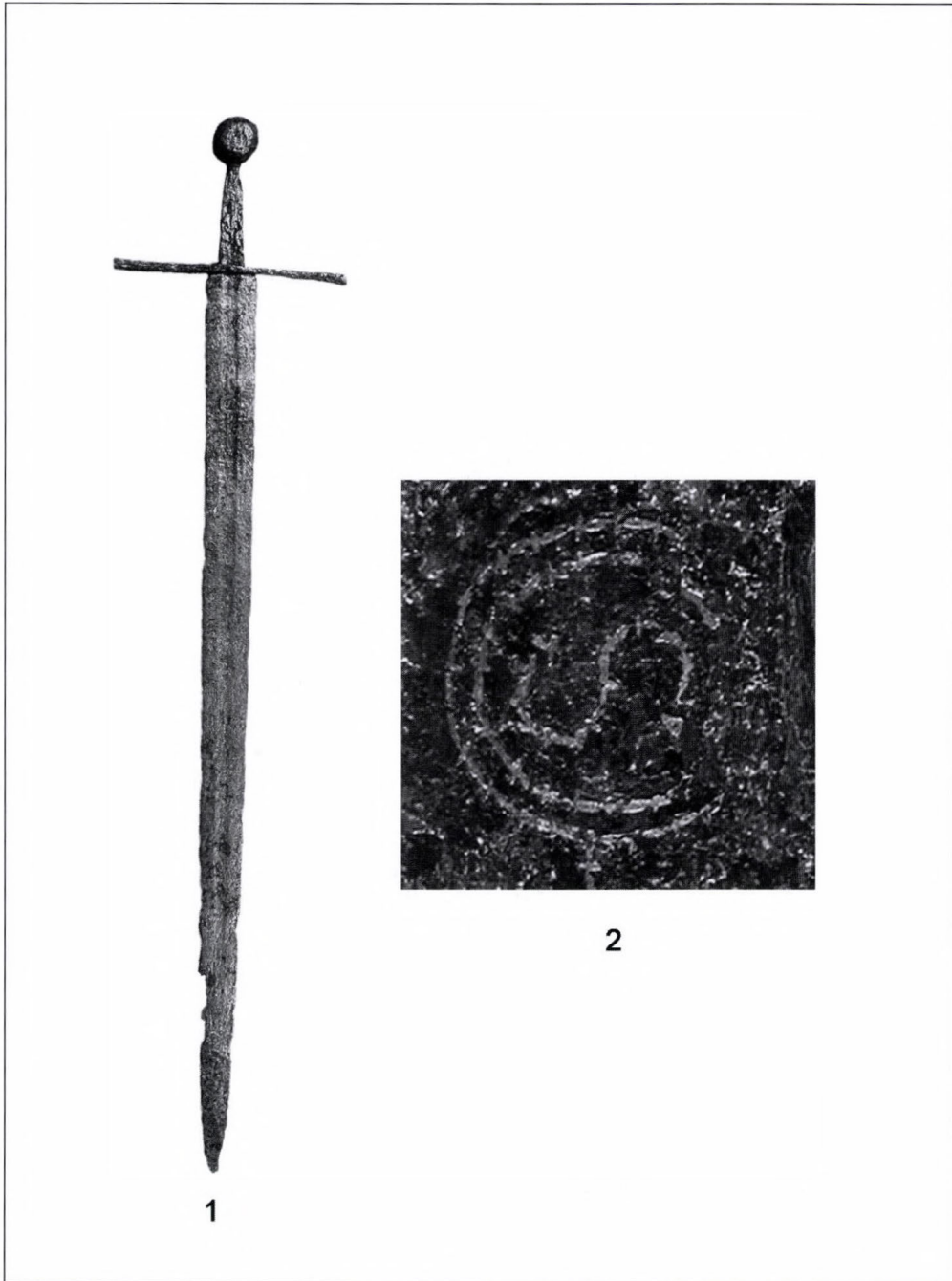
5. kép 1-2. A köröstarcsai kard markolata

6. kép 1. A köröstarcsai kardpenge „A” oldalának díszítése;
2. A köröstarcsai kardpenge „B” oldalának díszítése

7. kép. Kardpenge díszítések (Marko Aleksíc nyomán). 1a-b. Szarvas;
2. ismeretlen lelőhely, Magyar Nemzeti Múzeum;
3. Lincoln, Anglia magángyűjtemény;
4. Berni Történeti Múzeum;
5a-b. Németország, ismeretlen lelőhely;
6a-b. Poznań (Lengyelország)

8. kép 1. A köröstarcsai kard;
2. A köröstarcsai kardpenge „B” oldalának díszítése (részlet)

9. kép. A köröstarcsai kard markolata

10. kép. A köröstarcsai kardpenge „A” oldalának díszítése

11. kép. A köröstarcsai kardpenge „B” oldalának díszítése